

ВІДГУК

офіційного опонента доктора наук з фізичного виховання та спорту, професора Дутчака Мирослава Васильовича на дисертаційну роботу Мандюка Андрія Богдановича «Теоретико-методичні основи формування культури вільного часу школярів з використанням різних форм рухової активності», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

Актуальність обраної теми. У Настанові з рухової активності і сидячої поведінки Всесвітньої організації охорони здоров'я, виданій у кінці минулого року, підкреслюється необхідність обмеження кількості часу, проведеного дітьми 5-17 років сидячи, особливо так званого «рекреаційного часу біля екрану». Оскільки в численних наукових дослідженнях доведено, що заміна сидячої поведінки руховою активністю належного обсягу та інтенсивності позитивно впливає на формування та зміцнення здоров'я дітей та підлітків (насамперед, серцево-судинної системи та опорно-рухового апарату; профілактики ожиріння та управління вагою тіла; сприяння розвитку і підтримці когнітивних функцій, академічної результативності та психічного здоров'я). В цьому ж документі вказується на наявність прогалин в системі наукових знань щодо особливостей реалізації різних видів рухової активності під час дозвілля як дітей, так і дорослого населення.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 15 лютого 2021 року № 194 затверджено Рекомендації щодо стратегічного розвитку фізичного виховання і спортивної підготовки серед учнівської молоді на період до 2025 року, де, зокрема, вказується, що фізичне виховання у закладах освіти покликане забезпечувати організацію змістовного дозвілля учнівської молоді шляхом збільшення кількості та якості рухової активності.

Водночас у сучасній системі наукових знань відсутні концептуальні положення стосовно використання різних форм рухової активності для формування культури вільного часу дітей шкільного віку. У цьому контексті обрана тема дослідження А. Б. Мандюком має суттєве значення для наукової

галузі з фізичного виховання та спорту і відповідає суспільним запитам сьогодення.

Актуальність дисертаційної роботи підтверджується її виконанням у межах теми «Теоретико-методичні аспекти оптимізації рухової активності різних груп населення» науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики фізичної культури Львівського державного університету фізичної культури на 2017–2020 роки (протокол № 4 Вченої ради ЛДУФК від 17 листопада 2016 року).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Автором виявлено та поставлено актуальну проблему в галузі науки з фізичного виховання та спорту й на цій основі коректно сформульовано тему, об'єкт і предмет дослідження, а також визначено мету роботи та завдання для її досягнення. До того ж аргументованість наукових положень дисертації обумовлена:

відповідністю предметної спрямованості дисертаційного дослідження паспорту наукової спеціальності 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення;

обраною методологією та застосованими методами дослідження, що відповідають його завданням;

належною організацією дослідницької роботи та її логічною структурою;

достатнім масивом сучасних джерел наукової інформації за темою дослідження, що систематизовані та використані з дотриманням вимог академічної доброчесності;

застосованими нормативно-правовими та законодавчими документами з досліджуваної проблеми;

здійсненою апробацією результатів дослідження під час різних наукових заходів, у тому числі міжнародних конференцій.

Висновки дисертації узгоджуються із завданнями роботи й базуються на результатах проведених теоретичних та емпіричних досліджень.

Рекомендації автора відповідають рівню дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту.

Достовірність і новизна отриманих наукових результатів.

Достовірність результатів проведеного дослідження підтверджується валідністю використаних педагогічних та соціологічних методів дослідження, імітаційного моделювання та методів математичної статистики, чисельністю учасників та тривалістю дослідження, а також ґрунтовністю проведеного аналізу наукової та методичної літератури, коректністю оперування загальнонауковими методами теоретичного пізнання (індукція, дедукція, аналіз і синтез, порівняння).

У ході проведеного дослідження автором отримані результати, що мають відповідну наукову новизну:

обґрунтовано концепцію використання різних форм рухової активності для формування раціональної культури вільного часу школярів, яка базується на сучасних методологічних засадах теорії і методики фізичного виховання, теорії та технології оздоровчо-рекреаційної рухової активності, теорії та практики вільного часу і дозвілля; мета запропонованої концепції, напрями її реалізації, завдання та практичні заходи розроблені з урахуванням отриманих автором результатів дослідження: залученості дітей шкільного віку до різних форм рухової активності у вільний час; чинників, що перешкоджають здійсненню вказаної активності; інфраструктурного потенціалу її реалізації та особливостей інформаційного середовища вказаного контингенту;

розроблено методику оцінювання параметрів функціонального призначення спортивних майданчиків, що передбачає фіксацію рівня (за 12-бальною шкалою) функціональності, відповідності спортивного обладнання, стану покриття, доступності / безпеки, благоустрою / комфорту вказаних спортивних споруд;

визначено найпоширеніші види діяльності школярів у вільний час на спортивних майданчиках (на матеріалі міста Львова): у віці 6–10 років – це рухливі ігри, футбол та вправи на гімнастичних приладах; 11–14 років –

футбол, спілкування з друзями та прогулянки; 15–17 років – спілкування з друзями, футбол та пасивний відпочинок;

обґрунтовано необхідність підвищення рівня рухової активності учнів закладів загальної середньої освіти України на основі міжнародних стандартів Глобального альянсу «Активні здорові діти»: найнижчою є оцінка вітчизняних школярів за індикатором «Організовані заняття спортом та руховою активністю»; посередня – для «Ігрової діяльності»; висока – за «Активні переміщення».

Отже, здобувачем отримані нові та достовірні наукові знання, що мають важливе теоретичне та прикладне значення як для галузі науки з фізичного виховання та спорту, так і для споріднених з нею напрямів наукового пошуку.

Практична значущість дисертаційної роботи полягає у впровадженні концепції використання різних форм рухової активності для формування раціональної культури вільного часу школярів, що сприяє формуванню та зміцненню здоров'я дітей, підвищенню рівня залученості їх до здорового способу життя та профілактики асоціальної поведінки під час дозвілля.

Результати дослідження та відповідні рекомендації використано Міністерством молоді та спорту України для підготовки стратегії розвитку фізичної культури і спорту, а також впроваджено в освітній процес підготовки здобувачів ступенів бакалавра та магістра з предметної спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) у Львівському державному університеті фізичної культури імені Івана Боберського, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка та Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, що підтверджено відповідними актами.

Прикладна спрямованість основних положень та висновків дисертації визначена тим, що результати дослідження, отримані автором в процесі дослідження, можуть бути застосовані у практичній роботі закладів освіти та суб'єктів фізичної культури і спорту для залучення школярів до різних форм та

видів рухової активності у вільний час. Крім цього, матеріали роботи доцільно використовувати під час підготовки майбутніх вчителів і фахівців з фізичної культури і спорту та для подальшого їх безперервного професійного розвитку.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення дисертаційної роботи висвітлено у 22 наукових працях, зокрема одна з них опублікована у закордонному виданні, проіндексованому у базі даних Scopus, а решта – у наукових фахових виданнях України, з яких 12 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз. Крім того, 9 наукових праць мають апробаційний характер, а 5 – додатково відображають наукові результати дисертації.

Порівняльний аналіз змісту вказаних публікацій та змісту дисертаційної роботи засвідчив, що її основні положення в повному обсязі репрезентовані у відповідних наукових виданнях. До того ж автор в кінці висновків до розділів дисертації надав посилання на власні наукові праці, де викладені основні положення цього розділу.

Характеристика змісту дисертації, її завершеності та ідентичності змісту автореферату і основних положень дисертації. Дисертаційна робота є завершеною роботою, що викладена на 570 сторінках, з яких 395 (16,5 авторських аркушів) – основного тексту, та має такі структурні елементи: титульний аркуш; анотація; зміст; вступ; вісім розділів; висновки; список використаних джерел; додатки. Структура дисертації відповідає встановленим вимогам, логічно побудована і сприяє розкриттю теми дослідження, досягненню його мети шляхом виконання визначених завдань. Робота ілюстрована 135 рисунками та 99 таблицями.

В анотації подано короткий виклад українською та англійською мовами основних наукових положень дисертаційної роботи та її ключових слів, а також список опублікованих праць за темою дисертації.

У вступі наведено загальну характеристику дисертації: обґрунтування актуальності обраної теми дослідження; мета і завдання роботи відповідно до об'єкта та предмета дослідження; методологія та перелік використаних

наукових методів дослідження; наукова новизна та практичне значення отриманих результатів; особистий внесок здобувача; апробація матеріалів дисертації; кількісні характеристики публікацій докторанта за темою дисертації; структура роботи та її загальний обсяг.

У першому розділі «Рухова активність як компонент культури вільного часу» здобувач наводить детальний аналіз використаних джерел інформації (482, у тому числі 195 – англійською мовою та мовами Європейського Союзу) з метою сучасного трактування поняття «культура вільного часу», визначення найпоширеніших напрямів наукових досліджень вільного часу в Україні та за кордоном, характеристики рухової активності у структурі вільного часу дітей шкільного віку. На основі окресленого проблемного поля обраної теми дослідження автор доводить необхідність наукового обґрунтування напрямів формування культури вільного часу школярів з використанням різних форм рухової активності.

У другому розділі «Методи та організація дослідження» подано систему методів теоретичного та емпіричного рівнів дослідження, адекватних завданням роботи. Слід відзначити, що автор детально охарактеризував респондентів, що залучались до різних опитувань, а також описав запропоновану ним методику оцінювання параметрів функціонального призначення спортивних майданчиків. Дослідження проведено в чотири етапи з жовтня 2015 до травня 2020 року.

У третьому розділі «Рухова активність у культурі вільного часу учнів закладів загальної середньої освіти» відображено виконання другого завдання дослідження. На підставі тематичного опитування школярів 12–14 і 15–17 років та проведення імітаційного моделювання визначено місце рухової активності серед чинників формування культури вільного часу учнів закладів загальної середньої освіти. Автор достовірно стверджує, що види діяльності, які пов'язані з руховою активністю, займають лише 7 та 10 місця серед улюблених способів проведення вільного часу вказаних респондентів.

Доведено, що основними чинниками, які впливають на вибір діяльності у вільний час, є власні смаки та вподобання, здоровий спосіб життя та школа.

Відповідно до третього завдання дослідження у четвертому розділі «Характеристика рухової активності учнів закладів загальної середньої освіти» показано, що більшість дітей 12–14 років (65,7 %) та 15–17 років (64,4 %) систематично залучаються до рухової активності після занять у школах, обсяг такої активності становить відповідно 7268,5 та 7185,1 крока на день. Підтверджено, що основними чинниками, які перешкоджають підвищенню рівня рухової активності школярів, є значне навчальне навантаження та дефіцит необхідного вільного часу, а підвищують її – смаки і вподобання, бажання бути здоровим та привабливим .

У п'ятому розділі «Інфраструктурний потенціал реалізації позашкільних форм рухової активності учнів закладів загальної середньої освіти» описано виконання четвертого завдання дослідження. Автором доведено, що найпопулярнішими видами спортивних споруд серед школярів є спортивні майданчики, а також визначено пріоритетні види рухової активності, що реалізуються школярами різних вікових груп у вільний час на цих спортивних спорудах. Здобувачем використано запропоновану ним методику для оцінювання параметрів функціонального призначення спортивних майданчиків міста Львова.

Реалізацію п'ятого завдання дослідження представлено у шостому розділі «Рухова активність в інформаційному середовищі учнів закладів загальної середньої освіти». Мандюк А. Б., ґрунтуючись на результатах проведеного опитування школярів, наголошує, що в їхньому інформаційному середовищі в мережі Інтернет переважає розважальний контент, а інформацією стосовно рухової активності цікавиться лише кожен другий хлопець (4 місце серед іншого інформаційного контенту) та кожна третя дівчина (10 місце). Інформацію про рухову активність від учителя фізичної культури отримують лише 33,8 % учнів віком 12–14 років та 32,2 % учнів 15–17 років.

Сьомий розділ «Обґрунтування концепції формування культури вільного часу дітей шкільного віку з використанням різних форм рухової активності (відповідає шостому завданню дослідження) містить теоретико-методологічні основи авторської концепції, характеристику її змісту, що об'єднує аналіз проблеми, яка потребує вирішення, та причин її виникнення, мету концепції, напрями, завдання та практичні заходи з її реалізації, а також очікувані результати. Докторантом на основі результатів експертного оцінювання доведено потенційну ефективність запропонованої концепції за такими показниками: обґрунтованість концепції; доцільність напрямів та практичних кроків реалізації концепції; практичне значення концепції.

У восьмому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» здобувачем подано обговорення отриманих результатів дослідження з використанням широкого масиву наукової інформації. Зокрема, виділено наукові теорії, концепції та результати досліджень вітчизняних та іноземних науковців, що були підтверджені, доповнені та вдосконалені. Особливий акцент зроблено на обґрунтуванні отриманих автором нових наукових знань.

У висновках чітко та конкретно сформульовані головні результати дослідження, що мають важливе значення для теорії та практики фізичної культури, фізичного виховання різних груп населення. Висновки є обґрунтованими та логічними, відповідають змісту дисертаційної роботи, поставленим завданням та підтверджують досягнення визначеної мети.

Список використаних джерел сформовано в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків та оформлено за стилем Vancouver.

Дисертаційна робота містить додатки, до яких включені акти впровадження результатів дослідження, детальні результати опитування респондентів, анкети, перелік наукових праць автора за темою дисертації.

Автореферат дисертації відповідає її змісту та розкриває ключові положення роботи, зокрема наукову цінність і практичну значущість, методик дослідження, фактичні результати та основні висновки. В авторефераті відсутня інформація, якої немає в дисертації.

Зауваження та дискусійні питання щодо змісту дисертації.

Відзначаючи позитивні сторони змісту дисертаційної роботи, доцільно висловити окремі зауваження, побажання та дискусійні положення:

1. Наукова новизна одержаних результатів подана в дисертаційній роботі (с. 27–28), на наш погляд, у занадто лаконічному вигляді і містить власне лише інформаційне повідомлення без належної аргументації, розкриття сутності й характерних ознак нових наукових знань, які виносяться на захист, а також без зазначення відмінностей одержаних результатів від відомих раніше.

2. Досліджуючи рівень залучення учнів закладів середньої освіти до рухової активності (розділ 3) автор керувався рекомендаціями Американської асоціації серця (щоденна рухова активність має бути не менше 30 хв), а не Глобальними рекомендаціями Всесвітньої організації з охорони здоров'я з рухової активності для здоров'я, відповідно до яких для дітей 5-17 років необхідна щоденна аеробна рухова активність 60 хв плюс три заняття силової спрямованості протягом тижня. Такий вибір потребує зі сторони здобувача логічного обґрунтування, яке відсутнє в дисертації.

3. Дискусійним, на наш погляд, є віднесення автором до форм рухової активності «прогулянок», «катання на велосипеді», «занять бігом» (с. 207–209; 251), оскільки загальноновизнаним є належність їх до видів рухової активності. До речі, автор на с. 220 кваліфікує «біг», «катання на велосипеді» та «прогулянки» уже як види рухової активності. Аналогічна ситуація і з «різноманітними спортивними іграми» (с. 320), які, на наш погляд, є не формами, а видами рухової активності. А у розділі 8 (с. 396) автор загалом ототожнює форми та види такою тезою: «... різні форми рухової активності є найбажанішими видами діяльності у вільний час ...».

4. У роботі автор використовує поняття «відкритий спортивний майданчик», де слово «відкритий» є зайвим, оскільки очевидно, що спортивний майданчик як площинна спортивна споруда – це частина

земельної ділянки зі спеціальним покриттям та відповідним спортивним обладнанням.

5. Для підвищення переконливості результатів дослідження доцільно було б здійснити обґрунтування надійності і валідності авторської методики оцінювання параметрів функціонального призначення спортивних майданчиків (с. 107–115, 330–333).

6. Формування вибірки для проведених опитувань не можна визнати обґрунтованим, оскільки до неї ввійшли школярі лише обласних центрів, а представники генеральної сукупності із сільської місцевості та малих міст не представлені. Додаткового підтвердження потребує репрезентативність вибірки під час опитування «Е» (с. 104).

7. В дисертації (с. 379) здобувач допустив неточності щодо характеристики нормативно-правових актів України як одних з теоретико-методологічних основ розроблення та формування авторської концепції, зокрема: Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту затверджена Указом Президента України від 28 вересня 2004 року № 1148, а не від 25 жовтня 2005 року № 1505; Стратегія розвитку спорту і фізичної активності України до 2032 року не має статусу офіційного документу, а була лише проектом.

8. У таблицях і рисунках розділу 1 дисертаційної роботи коректнішим для аналізу запропонованого матеріалу було б наводити посилання на джерело інформації у квадратних дужках зі списку використаних джерел, а не обмежуватись ім'ям та прізвищем автора і роком відповідної публікації. А в таблицях 1.5–1.7 та рисунках 1.6 і 1.7 взагалі відсутні будь-які посилання на джерело інформації.

9. У дисертаційній роботі відзначається невідповідність Вимогам до оформлення дисертацій, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2017 року за №155/30023, зокрема відсутній «Перелік

умовних позначень», хоча у тексті автор використовує такі позначення (с. 61, 64, 68, 77, 92, 105, 121, 126 та ін.).

10. У роботі мають місце окремі стилістичні, редакційні та технічні неточності.

Вказані вади та спірні питання не знижують актуальності, наукової цінності і практичної значущості дисертації та не суперечать загальному позитивному висновку.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Мандюка Андрія Богдановича «Теоретико-методичні основи формування культури вільного часу школярів з використанням різних форм рухової активності» подана у вигляді рукопису є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому отримані науково обґрунтовані результати, що мають наукову новизну і практичну значимість та забезпечують розв'язання важливої науково-прикладної проблеми з підвищення рівня наповненості культури вільного часу дітей шкільного віку змістовними формами та видами рухової активності для ведення здорового способу життя та профілактики асоціальної поведінки. Дисертація відповідає вимогам пунктів 9 та 10 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор – Мандюк Андрій Богданович заслуговує присудження наукового ступеня доктора наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання різних груп населення.

Офіційний опонент,
перший проректор з науково-педагогічної
роботи Національного університету фізичного
виховання і спорту України, доктор наук з
фізичного виховання та спорту, професор

М. В. Дутчак